

VINCZE DÁNIEL*

Eltékozolt Gyöngyök vagy egy sosem volt lehetőség?

Adalékok Pyrker János László irodalmi tevékenységéhez

Egy nép létének, fennmaradásának és egyben nemzeti irodalmának legalapvetőbb feltétele a nyelv, amelynek használata nemzetet képes kovácsolni egy kultúrközösség tagjaiból. Az irodalmi nyelv volt az az erő, amely a reformkor ébredő magyar nemzeti öntudatának az alapját szolgáltatta. A 19. század első felében tevékenykedő íróink, költőink nevei kitörölhetetlenül beíródtak a magyar szellemi élet történetébe, emléküik pedig mindörökre összeforrott a Kárpát-medence és a magyar ajkú lakosság kultúrájával.

Ám besorolható-e a magyar irodalom nagyjai közé egy olyan szerző, aki magyarországi születése, neveltetése, az itt eltöltött húsz év, és az őt ért számos, mély kulturális impulzus ellenére összes művét németül írta a magyar irodalmi nyelv ébredésének korában? Ezen kérdés az utóbbi másfél évszázadban is nagy vitákat kavart, ám az azokra adott válaszok és ítéletek az idő múltával, a véleményt mondók, formálók alakjával együtt, folyamatosan változtak. Pyrker János László egrí érsek, örökös heves megyei főispán nagyobb ismertségre és hírnévre tett szert költőként külföldön, mint hazáján belül, ennek utóhatása pedig mind a mai napig érződik, ugyanis az eddig napvilágot látott, a tevékenységét tárgyaló szakmunkák nagyobbik része is német nyelvű,¹ sőt, a külföldi szakirodalom kutatási eredményei ez idáig még nem gyűrűztek be a magyar tudományos közéletbe.

Írásomban egyrészt a közelmúltban külföldön megjelent, Pyrkerrel foglalkozó munkák új eredményeit kívánom bemutatni, másrészt az író könyvtárának és néhány levelének feltárásával azt vizsgálom, milyen lehetett az idős érsek viszonya a kortárs magyar irodalomhoz, és hogy magyar költőként megállta volna-e a helyét.

Pyrker János László² 1772. november 2-án látta meg a napvilágot a Fejér megyei Nagyláng³ településen, édesanyja és apai nagyapja révén német vér csörgedezett az ereiben.⁴ Gimnáziumi tanulmányait Székesfehérváron végezte, majd Pécsre került, nem sokkal később pedig helyhatósági gyakornoknak állt, ám mivel a budai kancelláriai hivatalba nem nyert felvételt, így 1792-ben elhagyta Magyarországot, és egy palermói gróf titkáraként Itáliába indult. Szándékát viszont hamar megváltoztatta, és már ugyanebben az évben az alsó-ausztriai Lilienfeld kolostorában találjuk a ciszterci szerzetesek sorai közt. 1796-ban papnak szentelték, 1807-től türnitz-i plébános, majd 1811-ben visszatért Lilienfeldbe, először, mint perjel, majd, mint apát. 1818-tól két évig újra Magyarországon tartózkodott, mint szepesi püspök, ám

* A szerző a Palócföld 2008-as Madách-pályázatán Salgótarján Megyei Jogú Város Önkormányzatának különdíjában részesült.

1820-tól már velencei patriarchaként láthatjuk viszont, egy évvel később pedig e méltóság mellett a dalmát prímás és császári titkos tanácsos címet is viselte. 1827-től egri érseknek nevezték ki, amely tisztséget húsz esztendőn keresztül, egészen 1847-ben bekövetkezett haláláig viselte. Magyarországi tevékenységéhez számos pozitív tett köthető, ezek közül elég csupán a legjelentősebbeket, az egri bazilika felépítését, az egri tanítóképzés megindítását, illetve páratlan képtárának a Nemzeti Múzeum számára történő felajánlását megemlíteni.

Pyrker legjelentősebb irodalmi alkotásai külföldi tartózkodása alatt születtek. Először drámával próbálkozott, az 1810-ben megjelent *Historische Schauspielen* című gyűjteményben három magyar vonatkozású témát, *Kis Károly*, a *Hunyadiak* és *Zrínyi halálának* történetét dolgozta fel. Ezt követően az epikára tért át, hexameteres alapokra építve írta meg 1816-ban a *Tunisiás*, 1821-ben a *Die Perlen der heiligen Vorzeit*, majd 1824-ben a *Rudolph von Habsburg* című műveket.⁵ Élete végén kisebb hatású munkákat alkotott, a *Lieder der Sehnsucht nach den Alpen* című versgyűjteményt, továbbá két vallási témára épülő epikus művet.⁶

Az érsek neve 1827-es, Egerbe való érkezése után ismertté vált a magyar olvasóközönség előtt, ám Pyrker minden bizonnyal ebből a fajta hírnévből aligha kért volna. 1831-ben ugyanis szokatlanul kemény hangú vita bontakozott ki a Kritikai Lapok hasábjain: a „pör” elindítója a „G.” álnév alatt publikáló Toldy Ferenc volt, aki egyaránt támadta az érseket és Kazinczy Ferencet is. Kazinczy ugyanis prózában lefordította Pyrker híres eposzának, a *Die Perlen der heiligen Vorzeit*-nevet viselő műnek néhány strófáját *Szent Hajdan Gyöngyei* címen.⁷ A legfőbb vád egyrészt azért érte a nagy nyelvújítót, mert egy magyarul írni nem hajlandó költő művét fordította le annak anyanyelvére, másrészt pedig, mert prózába költötte át a hexameteres formában megírt eposzt. Mint az utólagos kutatások kiderítették, a támadás fő célja nem Kazinczy vélt vagy valós költői hibái,⁸ hanem a fiatalabb, feltörekvő nemzedék és a régi generáció közti hatalmi és stílusbeli harc volt.⁹ A vita részleteire itt nem kívánok kitérni, mert azt a magyar szakirodalom kellő alaposággal feldolgozta már, csupán röviden kívánom annak legfőbb történéseit bemutatni. Az egyébként német származású, nevét Schledelről magyarosító Toldy azt vetette Pyrker szemére, hogy nagy tudásával egy idegen nemzet nyelvét és kultúráját öregbíti ahelyett, hogy a magyart szolgálná.¹⁰ Ugyanebben az évben jelent meg a Kritikai Lapok hasábjain Vörösmarty névtelenül megírt epigrammája, a *Híres német-magyar költő*, amelynek célpontja egyértelműen az egri egyházmegye első embere volt:

*„Merre van a te hazád, vendég szózatnak írója?
Kedves-e áldozatod és kik az isteneid?
Bujdosol és nem fogsz, boldogtalan, érni hazába:
Akit imádsz, bálvány, füstbe megy áldozatod.”¹¹ (részlet)*

A vita továbbgyűrűzését mutatja, hogy a Felső-Magyarországi Minerva lapjain 1831-ben egy álnév alatt publikáló szerző, majd nem sokkal később¹² egy német nyelvű lapban Romy Károly György¹³ is Pyrker mellett foglalt állást. A téma fontosságát jelzi, hogy Bajza József 1833-ban a „pör” teljes anyagát közzétette a Kritikai Lapokban. Megjegyzendő, hogy ekkor még csak alig egy évtized telt az azóta, hogy az Egyházi Értekezések és Tudósítások 1821-es számának egyik szerzője még

annak a Pyrker az anyanyelvéhez való ragaszkodását dicsérte,¹⁴ aki épp ezen téma okán került most a támadások keresztútjába.

Vajon ha nincs a Pyrker-per, akkor sem közeledett volna az érsek hazatérte után a magyar irodalomhoz? – teite fel a kérdést a vita háttérét feldolgozó Erdélyi Ilo-na.¹⁵ Ám felvetése ez idáig megválaszolatlan maradt. Segíthet viszont a külföldi szakirodalom, amelyet az e témakörrel foglalkozó tanulmányok szerzői műveik megírásakor még nem ismerhettek, és amelyek alapján megtudhatjuk, hogy nem csupán a magyarországi vita volt az egyetlen olyan hatás, amely döntő befolyással volt a költő pályafutására. Az első említésre méltó eseményre 1824-ben került sor, amikor Pyrker összeütközésbe került régi barátjával, a híres osztrák költővel, Franz Grillparzerrel,¹⁶ akivel Bécsben, az irodalmi és társasági élet központjának számító Caroline Pilcher író nő szalonjában sokszor találkozott, és akivel 1818-ban és 1820-ban együtt mulatta az időt a gasteini gyógyfürdőben. 1824-ben ugyanis a két férfiú szinte egyszerre jelentkezett saját – merőben hasonló témájú – művével. Pyrker ekkor adatta ki *Rudolph von Habsburg* című eposzát, míg Grillparzer *König Ottokars Glück und Ende* című munkájával állt a nyilvánosság elé. Mindkét írás egy és ugyanazon történelmi eseményt – a Habsburg birodalom megalapítását megelőző rivalizálást és háborúskodást – örökíti meg Habsburg Rudolf és a cseh uralkodó, Ottokar között, különböző szemszögből. Pyrker állítólag nem titkolta örömét a vetélytársa munkáját érő negatív kritikák okán, Grillparzer pedig tudomást sem véve a *Rudolph von Habsburg*ról, sehol sem tett említést pályatársa művéről. A kettejük közti viszony idővel annyira elmérgesedett, hogy Grillparzer 1831-ben – az érseket ért magyarországi támadások első évében – satirikus verset írt Pyrkerről:

*„Den Bischof und den Dichter vergleic’ ich ohne Mühl’
So Ein’ als And’rer dichtet, auf Glauben rechnen sie.
Doch glaubt man nicht dem Bischof, so bleibt ihm doch sein Amt,
Der ungeglaubte Dichter is darum schon verdammt.”*¹⁷ (részlet)

A Grillparzerrel megromlott viszonyért kárpótolta Pyrkert az 1825-től kezdődő itáliai siker. Ebben az évben a kor elismert olasz költője, Vincenzo Monti,¹⁸ majd több költőtársa is lefordította a *Tunisas* egyes részeit,¹⁹ a velencei patriarchát pedig már egy francia nyelvű átdolgozás terve is foglalkoztatta.²⁰ Épp ekkor, 1826-ban jelent meg német területen a *Rudolph von Habsburg* második kiadásával kapcsolatosan egy éles kritika, álnéven,²¹ amelynek legsúlyosabb megállapítása szerint az eposz, mint műfaj, idejétmúlt.²² Pyrker itáliai elfoglaltságai²³ miatt jó ismerősét, a bambergi könyvtáros Joachim Henrich Jäcket kérte meg, hogy egy bizonyos, „tudós és jóakaró barátjától” a számára érkezett ellenkritika német területen történő kiadását érje el.²⁴ Jäck teljesítette a kérést, amelynek eredményeképp 1827-ben a lipcsei kiadású *Isis*ben, majd nem sokkal később önálló brosúrában is napvilágot látott az ismeretlen „jóakaró” írása, „W.” álnév alatt. Csakhogy, mint arra a közelmúlt kutatásai fényt derítettek, az antikritika szerzője maga Pyrker volt.²⁵ Egy évvel később a *Dresdner Morgenzeitung* hasábjain megjelent Jens Baggesen²⁶ dán költőnek a patriarchát dicsőítő írása, amelyben az eposz nagy képviselőjét, Klopstockot az északi, míg az egyházi férfiút a déli német Homérosznak nevezi.

*„Du, der ein Sänger empor über die neusten ragst
Pyrker! Der südlichen Deutschen Homer, wie der nördlichen Klopstock!”*²⁷

Pyrker elégedett volt, hiszen végre egy olyan kritikai hang is felszólalt mellette, amely véleménye szerint ellensúlyozta az őt ért támadást,²⁸ ám a látszólagos béke nem tartott sokáig. 1827-ben újabb éles hangú cikk jelent meg az Allgemeinen Literatur-Zeitung hasábjain, ahol az írónak gazdagságát és széles kapcsolati rendszerét vették a szemére. Az írás szerint a patriarcha elegendő pénzzel és befolyással rendelkezett ahhoz, hogy folyamatosan átírt, kijavított műveit újra meg újra kiadja, és terjessze.²⁹ Pyrker ekkor ismét elkövette azt a hibát, hogy „R-I” írói álnév mögé bújva 1827 decemberében az Allgemeinen Zeitung hasábjain megpróbálta önmagát megvédeni. Ez azonban végzetes lépésnek bizonyult: ellenfelei ugyanis stílusa alapján megfejtették az ellenkritikák szerzőjének valódi kilétét. Mint megállapításukat indokolták: „melyik antikritikus lenne arra képes, hogy vegye a fáradságot, és 8-9 évre visszamenőleg az itáliai, francia és német földön megjelent, a szerzővel kapcsolatos írásokat összegyűjtse?”³⁰ A sértett költő ezt követően az őt ért támadások szerzőjének tartott Friedrich Wähner³¹ pénzzel próbálta rábírní a pálfordulásra. „Ha egy részletes kritikát [...] az én három művemről egy külföldi jelentős irodalmi folyóirat számára kívánna adni, kellőképpen megfizetném a fáradozását. Nem túlbuzgó dicséretet, hanem jogos értékelést kívánok tőle” – írta Jäcknek.³² Csakhogy az írások szerzője nem Wähner, hanem egy Adolph Müllner nevű publicista volt.³³ Ezt követően megpróbált olyan kritikust keresni, aki kiáll mellette Müllner támadásaival szemben. Ám a külföldi lapok tartottak a vita további eldurvulásától, Müllner 1829-es halálával pedig a visszavágás lehetősége végképp szertefoszlott. Az érsek maga visszafogottan nyilatkozott utólag bírálójáról, bár azt azért megjegyezte, hogy Müllner tevékenysége mennyi kellemetlenségbe és kiadásba került számára.³⁴

Pyrkernek a folyamatos irodalmi harcok mellett még egy kedves példaképben is csalódnia kellett: Goethében. Annak a Goethenek a mítosza, akit olyannyira csodált fiatalkorában, az évek múltával folyamatosan vált semmivé a szemében. Az érsek ugyanis a híres német újabb műveivel már korántsem rokonszenvezett, sőt azokat egyenesen olvasásra alkalmatlannak találta.³⁵ Bitskey István Pyrker ezen nyilvánulásáért a két költő közti ízlésbeli különbséget okolta,³⁶ ám azon tény mellett elsiklott, hogy Pyrker nem csupán Goethe költészetére, hanem az általa képviselt magatartás és eszmeiség változására is kemény megjegyzéseket tett. „Az az igazi, tiszta német, aki a Napóleon elleni háborúban oly derekasan harcolt és lelkesítően szavalt, most a puhán kipárnázott pamlogon heverészik és a saját házvezetőnjét veszi feleségül. A nagy Goethe!”³⁷

Láthatjuk tehát, hogy amikor külföldön úgy tűnt, elcsitulnak az érsek tekintélyét aláásó események, szülőföldjén máris újabb támadásokkal kellett szembenéznie. Vajon hogyan reagált ekkor? Csupán utólagos vizsgálataink engednek következtetni arra, hogy az a személy, aki oly sok alkotással gazdagította Magyarország szellemi és anyagi kultúráját, hogyan viszonyulhatott ezen történések után a kortárs magyar irodalomhoz, és nem mellékesen arra is választ kaphatunk, milyen olvasmányélmények befolyásolták irodalmi érdeklődését.

Pyrker fiatal korában, diákként meglepően közel került kora legjelesebb irodalmi személyiségeihez, Ányos Pálhoz és Virágh Benedekhez, akiknek a keze alatt tanult a székesfehérvári gimnáziumban. Róluk mind utólagos önéletrajzában,³⁸ mind 1821-ben, az Egyházi Tudósításokban megjelent cikkben rendkívül pozitívan emlékezik meg.³⁹ A két költőn kívül még Verseggy Ferencsel való személyes kapcsolata

érdemel említést.⁴⁰ Azonban már egészen fiatalon megismerte a jelentős külföldi alkotókat is, első élményének azt tartotta, amikor egy barátja német klasszikusokat adott neki kölcsön, többek között Wielandot, amelynek nem várt mohósággal esett neki.⁴¹ Egy ismerőse könyvtárba is eljárt, ahol Wieland, Klopstock és Ossian műveit olvasta, de itt ismerkedett meg Goethe, Schiller és Lessing munkásságával is. Pyrker már ekkor franciául és olaszul tanult,⁴² budai tartózkodása alatt pedig írt egy „heródiát”.⁴³ Pyrker azonban ekkor saját bevallása szerint egy sort sem volt képes leírni tökéletes németséggel, amely így gátat szabott hivatali alkalmazásának is.⁴⁴ Az igazi lehetőségek Lilienfeldbe kerülésével nyíltak meg, ahol a görög és héber mellett autodidakta módon angolul és franciául tanult, így az eddig nehezen értelmezhető írók – mint Milton és Shakespeare – művei is élvezhetővé váltak a számára. Ezzel kapcsolatosan említi meg, hogy míg korábban Tacitus, addig újonnan Shakespeare és Homérosz voltak azok, akik a legnagyobb hatást tették rá, sőt, az angol költőt egyenesen a legnagyobb zseninek tartotta.⁴⁵ A német nyelv jelentette akadályokat erre az időre tökéletesen leküzdötte, a metrikus alapú verselést gyakorolta, amely utólagos bevallása szerint is rendkívüli kihívás volt a számára,⁴⁶ de mint a történelem azt utólag igazolja, remekül teljesítette a kitűzött célt.

A költő irodalmi tevékenységét a legalaposabban feldolgozó svájci Alexander Läuchli az epikus műveket illetően felsorolta azokat a szerzőket, akik véleménye szerint hatottak az érsek munkásságára. Läuchli a művek, a levelezés és Pyrker önéletírása alapján Homérosz, Vergilius, Dante, Tasso, Shakespeare, Milton, Klopstock, Wieland, Goethe és Voss hatását mutatta ki.⁴⁷ Irodalmi olvasmányok mellett azonban történelmi témájú kiadványok is nagyban formálták világnézetét, témaválasztását. Pyrker első jelentős művét, a magyar múltat felidéző *Historische Schauspiele*-t is történelmi tárgyú olvasmányok ihlették, ám ezek pontos beazonosítása meglehetősen vitatott.⁴⁸ Legkiforrottabb történelmi tárgyú művei a *Rudolph von Habsburg* és a *Tunisia* a Habsburg-ház dicsőségét hirdették. A témaválasztást ez esetben a császári ház iránt érzett, a külföldön töltött évek során megerősödött mély tisztelet, és olvasmányok, gyermekkori élmények motiválták.⁴⁹

A *Tunisia* V. Károlyról és Tunisz 1535-ös, a törökök elleni ostromáról és bevételéről szól. Az író nem csupán a képzeletére hagyatkozott a mű megalkotásakor, hanem történelmi témájú szakmunkákat, kortárs írók műveit is felhasználta, mint pl. Jovius Paulus,⁵⁰ Sepulveda⁵¹ vagy Robertson munkáit.⁵² Mint Pyrker egy későbbi leveléből megtudhatjuk, már 1797 óta foglalkoztatta a történet megírása. Ezen kívül meg kell említeni, hogy már 1792-ben, első itáliai útja során eredetiben olvasta Torquato Tasso,⁵³ a romantikus epika első jelentős képviselőjének *Jeruzsálem felszabadításáról* szóló könyvét,⁵⁴ amely stílusában, karakterisztikájában, témájában is hatott a *Tunisia* írójára.⁵⁵

Ám ahhoz, hogy Pyrker valódi ízlését és ismeretanyagát egy-egy témával kapcsolatosan megismerjük, meg kell vizsgálnunk, mit is olvasott valójában. Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár Kézirattárában található az a hagyatéki lista, amelyet az érsek halálát követően 1848. március 14-én az Udvari kamara kirendeltje vett fel az elhunyt tulajdonát képező művekről.⁵⁶ A listán eredetileg 4639 mű szerepelt, amelyet egy későbbi, újonnan elvégzett leltár 5276-ra írt át.⁵⁷ A könyvtárban fellelhető kiadványok kilenc nagy kategória szerint kerültek beosztásba, ám azt nem tudni, ez a rendszerezés eredetileg Pyrker, vagy a leltárt végzők műve volt-e. Tartalmuk

szerint találkozhatunk egyházi, bölcsészeti, természet- és orvostani, esztétikai és nyelvtani, törvénytani és szépirodalmi művekkel, továbbá külön csoportot alkotnak az olasz remekírók és az ún. vegyes tartalmú könyvek. A korabeli, megszokott gyakorlattól eltérően a legnagyobb tételt azonban nem a vallásos témájú kötetek,⁵⁸ hanem a szépirodalmi kiadványok tették ki a maguk 32%-ával. A gyűjtemény tartalma a következő módon oszlott meg:

Műfaj	Kötetek száma	Százalékos megoszlás
Szépirodalom	1699	32,0%
Teológia, egyházi írók, egyháztörténet	1134	21,8%
Történelem és földrajz	898	17,0%
Esztétika és nyelvtan	301	5,7%
Természet- és orvostan	258	4,9%
Olasz remekírók	255	4,8%
Bölcsészettan	52	1,0%
Törvénytán	43	0,8%
Vegyes tartalmú művek	637	12,0%
Összesen	5276	100,0%

A vallási témájú művek relatívan alacsony arányára magyarázatot adhat arra is – Läubli szerint –, hogy annak ellenére, hogy Pyrker kötelelességtudóan és példamutatóan töltötte be magas egyházi méltóságait, sem önéletrajzában, sem műveiben, leveleiben nem találhatunk mély, vallási meggyőződésére utaló nyomokat.⁵⁹

Feltehető a kérdés, hogy vajon mely említésre érdemes nyomtatványok⁶⁰ foglaltak helyet az egri érsek könyvtárában, illetve mekkora volt ezen belül a magyar nyelvű kiadványok aránya, kiváltképp a szépirodalmi részen belül? A szépirodalmi tétel összesen 1699 kötetet foglalt magában, bár néhány mű még beleszámítható ebbe a csoportosításba az olasz remekírók és a vegyes tartalmú írások közül, amelynek hatására közel 1800 kötetre kell becsülnünk a teljes állományt. A szépirodalmi blokk esetén Pyrker korábban megemlített olvasmányélményeit láthatjuk visszatükröződni. Szembetűnő az angol és a német nyelvű irodalom túlsúlya, számbelileg Walter Scott 160 kötetnyi gyűjteménye a legjelentősebb, de magas számmal képviselteti magát Charles Dickens (68), Wieland (53), Herder (61), Shakespeare (42), Goethe (51) Cooper (31), Byron (31) is, míg Klopstock 20-, Schiller 17-, Caroline Pilcher munkái pedig 16 kötetet tettek ki.⁶¹ A gyűjtemény számunkra fontos részét képezik azon szerzők – ha jóval kevesebb kötetrel is –, mint Tasso, Milton, Voss, Dante⁶² vagy az ókori klasszikusok (Homérosz, Tacitus, Livius, Vergilus) alkotásai is, akik szintén nagy befolyással voltak a főpapra.

A szépirodalmon belül – csakúgy, mint az egész könyvtár állományában – meglepően kicsiny a magyar nyelvű művek, illetve a magyar szerzők aránya, amely a hagyaték egészét tekintve is 10% alatt van, a szépirodalom terén viszont csak elvétve találkozhatunk velük. A megnevezett mintegy 270 szerzőből⁶³ mindössze 15 (5,5%) volt magyar származású, ezen belül is csupán 11 (4,7%) írt magyar nyelven. A főpap volt tanárai, vagy fiatalkori ismerősei – Ányos, Virágh, Versegly –, továbbá Kölcsey

Ferenc képviseltetik magukat a legnagyobbak közül, ám sok más, meghatározó név hiánya is szembeötlő lehet, mert sem Vörösmarty, sem Toldy, Bajza, Berzsenyi vagy más, korabeli nagyságok neveivel nem találkozhatunk. Kazinczy Ferenc, a *Szent Hajdan Gyöngyeinek* fordítója is önnön munkáján kívül csupán egy magyar szótárral⁶⁴ és pannonhalmi útleírásával tűnik fel az idegen nemzetek fiainak tengerében. Ám a bemutatott szerzőkön kívül nem sok említésre méltó személyt tudunk felsorolni. Horváth Endre terjedelmes hexametrikus műve, a Pyrker stílusához közel álló *Árpád hősköltemény*, vagy Szalay Imre, Czuczor Gergely vagy Sujánszky Antal neve tűnhet fel egy-egy mű erejéig, ám velük kapcsolatosan meg kell említeni, hogy mindnyájan egyházi személyek voltak,⁶⁵ így vagy ezért, vagy személyes ismeretség, ajándékozás révén is Pyrkerhez kerülhettek írásaik. Rajtuk kívül Kisfaludy Sándor, Homonnay Imre,⁶⁶ Vári Ferenc⁶⁷ nevei csenghetnek még ismerősen.⁶⁸ Az irodalommal kapcsolatosan szólnunk kell még a szakkönyvekről is. Pyrker ugyanis nem pusztán tehetségére hagyatkozva igyekezett jó költővé válni, hanem több kortárs szakirodalmat is beszerzett e tárgyban. A német nyelvvel és verseléssel kapcsolatosan több kiadványra is felfigyelhetünk,⁶⁹ de találunk négy magyar nyelvészeti művet, Ivánszky Antal *Stylisztikáját*, Szalay Imre *Nyelvtudományát*, Deáky Zsigmond *Grammatica Ungheriját* továbbá Toldy Ferenc *Handbuch der Ungarische Poetia* című, a magyar költészetet németül bemutató könyvét.

Az érsek általános érdeklődését rendkívül sokrétűnek ítélni lehet meg olvasmányai alapján. Több olyan mű is megtalálható volt a gyűjteményében, amelyek korántsem illettek bele egy 19. századi főpapi könyvtárba, ilyenek a mágnesességről,⁷⁰ a mágiáról⁷¹ vagy a tetszhalottak felélesztéséről szóló művek,⁷² de találkozhatunk *Korán*-fordítással,⁷³ Galilei *Opera* című munkájával, az evangélikus vallásszabadságot a zászlójára tűző Thököly Imre életrajzával⁷⁴ vagy az abszolutikus uralkodói hatalmat hirdető Machiavelli műveivel 10 kötetben.⁷⁵ A könyvtár híven tükrözi vissza az író természet iránti, a költészetében is megnyilvánuló mély vonzalmát,⁷⁶ mivel gyűjteménye számos ország- és útleírást is tartalmaz, Szentpétervártól Brazíliáig.⁷⁷ A középpontban – a viszonylagosan nagy számú magyar témájú kiadvány mellett – itt is a német nyelvű területek és az Alpok állnak.⁷⁸ A történelem tárgykörében a Habsburgok és Ausztria történetével foglalkozó művek⁷⁹ túlsúlya érvényesül, néhány magyar,⁸⁰ angol és itáliai, egyetemes történeti és ókori témájú írással kiegészítve. Külön figyelmet érdemelnek Pyrker közeli ismerősének és barátjának, Hormayrnak, és a kor legnagyobb oszmanistájának, Joseph Hammer von Prugstallnak⁸¹ a művei. Említésre méltóak továbbá a költő történelmi tárgyú alkotásaihoz, a *Rudolphi von Habsurghoz*⁸² és a *Tunisashoz*⁸³ témában közel álló kiadványok is.

A könyvtár tételei alapján tehát jól látható, hogy Pyrker annak ellenére, hogy húsz évet töltött magyar földön, és egzisztenciája révén lehetősége volt szinte bármilyen mű beszerzésére, alig mutatott érdeklődést a magyar irodalom alkotásai, a magyar nyelvű írás, költészet technikája iránt. Vajon az őt ért támadások egyenes következményének tulajdoníthatjuk mindezt? Vizsgálódásainkból kiderül, hogy az érsek a néhány évvel korábbi magatartásával szemben itt már nem vett részt közvetlenül a vitákban, bár a vele, műveivel kapcsolatos eseményeket aktívan nyomon követte. A hagyatéki jegyzékből megtudhatjuk, hogy 29 nyomtatott tételt tettek ki a különböző, Pyrker munkáit érintő „fejtegetések és bírálatok”, emellett a tulajdonát képezte az *Élet és Literatúra*,⁸⁴ valamint a *Kritikai Lapok* több száma is. A nyomtatott

sajtótermékeken kívül kézzel írott jegyzetek is fennmaradtak a külföldön megjelent, a költővel foglalkozó pozitív és negatív kritikákról egyaránt.⁸⁵ Az érsek tehát „naprakész” volt a róla szóló sajtóvisszhanggal kapcsolatban, és minden bizonynyal a *Gyöngyök* magyar fordítására is büszke volt, mert az egyik ausztriai levelezőtársának, a würzburgi teológiai szeminárium igazgatójának, Franz Georg Benkertnek⁸⁶ reklám és hírverés céljából elküldte annak egy példányát 1830-ban.⁸⁷

Pyrker élete hátralevő részében sem kezdett el magyarul írni, magyar fordításban is csupán a *Tunisiás* jelent meg 1839-ben.⁸⁸ Ezen kívül alkotott még néhány – elődeihez képest – kisebb sikert arató biblikus témájú eposzt, ám ez nem jelenti azt, hogy minden motivációját elvesztette volna: a főpap egri éve alatt a „ködös Albion” felé fordult az érdeklődése. 1846-ban levélben kereste fel a Magyarországon sokat időző angol diplomatát és író, Joseph Andrew Blackwellt,⁹⁰ és segítségét kérte a *Tunisiás* angol nyelvű kiadásával kapcsolatban, ám ez a terv nem valósult meg. Sejthető, hogy Pyrkernek összetett szándékai voltak Angliával, mert – nem tudjuk, pontosan mikor – ő maga, vagy számára valaki más elkészítette a *Gyöngyök* néhány strófájának angol nyelvű fordítását, amely a *Tunisiashoz* hasonló sorsa jutott.⁹¹

A külföldhöz való közeledés azonban a hazai irodalomtól és a magyar nyelvtől való távolodást is jelentette. Az érsek hagyatékából halála előtt nem sokkal különös precizitással tüntette el magyar nyelvű levelezését,⁹² és sokat mond az, hogy önéletrajzi írásában sem a Magyarországon ellene folyó vitáról, sem híresebb magyar írókról nem tesz említést. A memoárban a magyar személyek, még az írói munkássággal rendelkezők is, mint pl. Apponyi Antal, Cziráky Antal Mózes, Kopácsy József, Lonovics József, csupán mint tisztségviselők szerepelnek. Rajtuk kívül magyar vonatkozásban csak a már említett Ányos Pál, Virágh Benedek, Versegly Ferenc, továbbá Liszt Ferenc zeneszerző nevei kerülnek említésre.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy abban, hogy Pyrker hazatérése után nem kapcsolódott be a magyar irodalom vérkeringésébe, minden bizonynyal szerepe volt az ellene folytatott irodalmi támadásoknak, a külföldön töltött 35 évnek, és egyre rosszabbra forduló egészségi állapotának is. Tudjuk, hogy Pyrker a magyar költők közül többeket – Kazinczyt és Kölcseyt – is mélyen tisztelte, ám ennek ellenére 1827-es Egerbe érkezésekor azon véleményen volt, hogy a magyar nyelv állapota még nem alkalmas színvonalas művek előállítására.⁹³ Tegyük hozzá, hogy Pyrker külföldi tartózkodása miatt kimaradt a magyar irodalom megújulásából, és ezért nem értette, nem is érthette meg annak változásait. Ha volt is szándéka arra, hogy fordításokban közreadja néhány művét, az őt ért kritikák dacos ellenszegülést váltottak ki belőle, amelyet jól tükröz önéletrajza, könyvtára és levelezése is. Az a költő, aki német ajkú közösségbe született, felmenőit tekintve túlnyomórészt germán ősszel büszkélkedhetett, aki élete jelentős részét hazájától távol töltötte, és akire a világirodalom és kora legnagyobb írói, költői, művészei tettek személyes hatást, eszmeiségében pedig egyfajta világpolgár volt, véleményem szerint nem hibáztatható azért, hogy hazájától távol, azon a nyelven tört költői babérok felé, amelyhez jobban értett, amelyen többeket tudott megszólítani. Dolgozatom végén Madarász Flóris véleménye mellett foglalnék állást, amely szerint valódi költő csak egy nyelven lehet igazán valaki.⁹⁴ Pyrker valós énjével, identitásával kapcsolatban pedig talán végrendelkezését tekinthetjük irányadónak, amely szerint testét Lilienfeldben, a szívét viszont Egerben helyezték örök nyugalomra – az minden bizonynyal a magyar földért dobogott.

Jegyzetek

- ¹ A legátfogóbb Pyrker életrajz, és a legteljesebb irodalmi elemzés egyaránt német nyelven látott napvilágot. Erre nézve lásd: Alexander LÄUCHLI: *Der Dichter Johann Ladislaus Pyrker (1772–1847)*. Abhandlung zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät. Zürich, 1994. (Továbbiakban LÄUCHLI: *i.m.*). Roland DOBERSBERGER: *Johann Ladislaus Pyrker: Dichter und Kirchenfürst*. St-Pölten-Wien, 1997. (Továbbiakban DOBERSBERGER: *i.m.*) Kisebb részben elemez, inkább válogatott műrészleteket közöl: E.J. GÖRLICH: *Ladislaus Pyrker: Mit Krummstab und Leyer. „Das österreichische Wort“*. Stiasny-Bücherei 27. Graz und Wien, 1958. A Pyrker-életmű egyik legalapvetőbb forrása magának Pyrkernek német nyelvű önéletírása: Johann Ladislaus PYRKER: *Mein Leben 1772–1847*. Herausgegeben von Alader Paul Czigler. Fontes Rerum Austriacarum. I. Abteilung: Scriptorum 10. Band. Wien, 1966. (Továbbiakban PYRKER: *i.m.*) Magyar nyelven lásd: CZIGLER Ábel: *Felső-Eöri Pyrker János László 1772–1847*. Bp., 1937. (Továbbiakban: CZIGLER: *i.m.*) MADARÁSZ Flóris: *Pyrker és a magyar írók*. Eger, 1908. (Továbbiakban: MADARÁSZ: *i.m.*) *Pyrker Emlékkönyv*. Szerk: HÖLVÉNYI György. Eger, 1987. (Továbbiakban: *Pyrker-émlékkönyv*.)
- ² Született Pircher János László, nevét csak jóval később, egy állítólag 1816-ban a tudára jutott nemesi származásáról szóló információ miatt változtatta meg. DOBERSBERGER: *i.m.* 15–16.
- ³ Napjainkra ilyen nevű közigazgatási egység már nem áll fenn, helyette Kisláng önálló település és Soponya Nagyláng, mint Soponya falu része helyezkednek el egymás mellett.
- ⁴ T. ERDÉLYI Ilona: *Egy kései kiengesztelés kísérlete*. Irodalomtörténeti Közlemények 1996/5-6. 635. Továbbiakban: T. ERDÉLYI: *i.m.*
- ⁵ Ezen művek többszöri megjelenésére és fordításaira nézve lásd: DOBERSBERGER: *i.m.* 631–634.
- ⁶ *Legenden der Heiligen auf alle Sonn-und Festtage des Jahres*. In metrischer Form von Johann Ladislaus Pyrker, Wien, 1842., *Bilder aus dem Leben Jesu und der Apostel Von Johann Ladislaus Pyrker, Erzbischof von Erlau*. Leipzig, 1842.
- ⁷ A fordítás a Muzárion lapjain jelent meg. Lásd: Muzárion IV. 1829. 247–282.
- ⁸ KAZINCZY Ferenc: *Tunisiás ein Heldengedicht in zwölf Gesängen von Johann Ladislaus Pyreker*. Tudományos Gyűjtemény, (Továbbiakban: TGY) 1821/I. 78–83. Később Kazinczy is előveszi azt az ütőkártyát, amellyel öt két évvel később az Sz^{xxx}n álneven publikáló író a *Kritikai Lapok* hasábjain megvédi majd, és megemlíti, hogy még a híres ókori római írók is írtak görögül, „nem mivel hazájok nyelve iránt hidegek voltak, hanem mivel az kevésé vala elkészülve mint az idegen, s ezen mint azon több mível olvasóhoz szólhatának”. Uo. Ugyanezt tette szóvá 1831-ben, a Tudományos Gyűjtemény lapjain is, ahol a német költő, Friedrich franciául írt műveit hozta fel példaként, szavai szerint: „bár ő a német nép királya, idegen nyelven írta munkáit”. KAZINCZY Ferenc: *A Szent hajdan Gyöngyei Bírálata*. TGY 1831/II. 125–126.
- ⁹ Erre nézve lásd: T. ERDÉLYI: *i.m.*, BLEYER Jakab: *Kazinczy Ferenc polemikája az Aurora-körrel 1830-ban*. Filológiai Szemle 1901. 655–669., 788–800. KAJTÁR Mária: *Pyrker János László és a magyar irodalom*. In: *Pyrker-évkönyv*. 179–194. (Továbbiakban: KAJTÁR: *i.m.*) Kajtár álláspontját idézve: „A támadás igazi oka [...] történeti és elméleti vonatkozásban a nemzet és a magyarság kérdése, az irodalomban pedig a már végnapjait élő klasszicizmus és az őt felváltó romantika viszonya.” KAJTÁR: *i.m.* 188.
- ¹⁰ „A költő neve arra fogja az olvasót emlékeztetni, hogy a mit olly örömmel szeretne, amivel mint nemzeti kincsivel büszkélkednék, attól idegen hanghoz-szokás fosztotta

meg”. Majd pedig így folytatja: „A külföldnek azt kellene látni, hogy egy magyar, ki- nek bölcsőjét Muza rengeté, szűkebbnek ítélte nyelvét, mint hogy nagy szellemének benne hangokat találjon”. *Kritikai Lapok* (Továbbiakban KL) 1831/I. 15–16.

- ¹¹ KL 1830. I. 159. Újabb kiadása: *Vörösmarty Mihály összegyűjtött művei II.* Bp. 1960. 155.
- ¹² SZ^{xxx}N: *Töredék-jegyzetek a Szent-hajdan Gyöngyei felett elmondott bírálatokra.* Az ismeretlen szerző így érvelt az érsek mellett: „Magyar könyvet külföldön nem olvasott, nem olvashatott, (most is ritka hely) nyelvét sem grammatikai törvények, sem szebb példányok után nem emelheté. [...] Mint szorgalmas Főpapnak, mint férfinak késő volt egy virágzásba most indult nyelvnek hosszas s tán sikertelen studiuma által költői nyugös nyelvet formálnia magának, s így tanult nyelvében inkább akará adni a szépet, mint igazgatni hagyni magát dolgozásiban a neki nem könnyű nyelv által.” *Felső-Magyarországi Minerva* 1831. 825.
- ¹³ Dr. RUMY: *Patriotische Rüge.* *Der Spiegel für Kunst, Eleganz und Mode.* 1831. Nr. 33. Megjelent még: KL 1833. 88–93.
- ¹⁴ Az ismeretlen szerző a Szepesi egyházmegye új püspökének megkésett bemutatása végett írta cikkét, amelyben külön megemlékezett Pyrker hazaszeretetéről: „El nem szívlelhetem, hogy itt e nagy Méltóságra emelt Hazafinak mind Honnyához, mind Anyanyelvéhez való különös és indulatos ragaszkodását érzékeny tisztelettel ne említem.” *Egyházi Értekezések és Tudósítások.* 1821. I. 194.
- ¹⁵ T. ERDÉLY: *i.m.* 645.
- ¹⁶ Bitskey István még csupán kettejük szoros barátságáról, és az egy évben megjelent, hasonló témájú műről tesz említést. BITSKEY István: *Pyrker János László és az európai irodalom.* In: *Pyrker Emlékkönyv.* 201.
- ¹⁷ LÄUCHLI: *i.m.* 38. Grillparzer állítása szerint Pyrker viszonyuk megromlását követően mindent megtett annak érdekében, hogy őt a császár kegyeiből kiragadja, amiért állítólag 1833-as *Auf die Genesung des Kronprinzen* című verse volt a felelős. Miközben tehát Grillparzer az udvar ellenszenvét érdemelte ki, addig Pyrkernek az egyik legnagyobb magyarországi egyházmegyét bízták a gondjaira. Az idézett vers címét egyébként közli Läuchli, ám azt megemlíti, hogy költeményét Grillparzer először 1831-ban írta Gastein-i szobája falára, ami aztán később bekerült a költő összes művét felvonultató összeállításba is.
- ¹⁸ Vincenzo MONTI: 1754–1828.
- ¹⁹ Dobersberger 1831-ig bezáróan hétféle itáliai kiadványt számolt össze. DOBERSBERGER: *i.m.* 631.
- ²⁰ DOBERSBERGER: *i.m.* 292–293.
- ²¹ A kritika a *Hermes* című irodalomkritikai folyóiratban látott 1826-ban napvilágot. „*Hermes oder kritisches Jahrbuch der Literatur*”, 26. Leipzig, 1826. 245–278.
- ²² DOBERSBERGER: *i.m.* 293. Pyrker csak később tudta meg, hogy egy Willibald ALEXIS nevű író (1798–1871), a német történelmi novellák, a történelmi realizmus műfajának későbbi jeles képviselője állt az írás mögött.
- ²³ Pyrker ekkor épp a velencei patriarcha székét töltötte be.
- ²⁴ „Ein gelehrter und wohlwollender Freund schickte mir die beilegende Antwort auf eine Rezension in dem *Hermes* 2.” Pyrker Jäcknek, 1826. október 16. DOBERSBERGER: *i.m.* 294.
- ²⁵ DOBERSBERGER: *i.m.* 295–296.
- ²⁶ Jens BEGGESEN: 1764–1826.
- ²⁷ DOBERSBERGER: *i.m.* 297. A költemény a magyar olvasók előtt is hamarosan ismertté vált: *Muzáron IV.* (1829) 280–281.

- ²⁸ „Endlich, endlich, werden hie und da die Stimme laut, die Gewicht haben“. DOBERSBERGER: *i.m.* 297., DIETRICH: *i.m.* 171.
- ²⁹ DOBERSBERGER: *i.m.* 297.
- ³⁰ DOBERSBERGER: *i.m.* 298–299.
- ³¹ Korábbi Dessau-i protestáns lelkész, 1823-tól nyugállományú, ezt követően Bécsben telepszik le és ott élete végéig kritikai lapok számára dolgozik.
- ³² „Wenn er eine so detaillirte, wie jene ist, über meine drei Werke für eine ausländische bedeutende Lit. Journal liefern wollte, ich würde ihm seine Mühe gut bezahlen. Ich fordere von ihm kein übertriebenes Lob, sondern nur eine gerechte Würdigung.“ Pyrker Jäcknek, 1829. március 2. A teljes levelet lásd: Adolph P. DIETRICH: *Briefe von Ladislaus Pyrker an Joachim Heinrich Jäck. Eine literarisch biograpische Korrespondenz.* Cistercienser-Chronik 1931. (43). 209. (Továbbiakban: DIETRICH: *i.m.*) Idéz belőle: DOBERSBERGER: *i.m.* 299.
- ³³ Adolph MÜLLNER (1774-1829) Kritikus és drámaíró.
- ³⁴ „Wahrlich, der Herr Adolf Müllner hat mir vielen Verdruß und Unkosten verursacht.“ Pyrker Jäcknek, 1830. január 4. DIETRICH: *i.m.* 214, DOBERSBERGER: *i.m.* 301. Pyrker jó ismerőse, Hormayr viszont nem tartotta be a „halottról vagy jót, vagy semmit” elvét, és éles hangon becsmérelte az elhunytat, akit olyan veszett kutyához hasonlított, amelynek a rosszindulat volt az egyedüli olyan közege, ahol úgy tudott mozogni, mint hal a vízben. DOBERSBERGER: *i.m.* 214.
- ³⁵ Az történt ugyanis, hogy Pyrker elküldte a készülő *Rudolph von Habsburg* egy verzióját Goethének még 1820-ban, aki megköszönte a művet, és ígérte, hogy elolvassa azt, azt követően azonban a patriarcha kétszeri megkeresésére sem reagált. Az érsek 1837 körül írt egyik visszaemlékezésében egyaránt dicsérte és támadja is Goethét, akinek egyes műveit kifejezetten jónak tartja, ám megjegyzi, hogy a szerző jobban tette volna, ha 40 kötetnyi műve helyett csupán tizet adott volna ki, mert így csak az igazán jó bírálatok láttak volna napvilágot, de így a 40 kötet több mint a fele a könyvszekrények mélyén fog porosodni, olvasók hiányában. PYRKER: *i.m.* 252–259. BITSKEY: *i.m.* 200–201., LÄUCHLI: *i.m.* 59.
- ³⁶ BITSKEY: *i.m.* 200–201.
- ³⁷ PYRKER: *i.m.* 252–259.
- ³⁸ Pyrker még azt is érdemesnek találta megjegyezni, hogy Ányos néhány nappal a halála előtt számára az imakönyvébe egy kisebb verset írt. PYRKER: *i.m.* XXIX.
- ³⁹ Egyházi Értekezések és Tudósítások. 1821. 190.
- ⁴⁰ KAJTÁR: *i.m.* 182–183.
- ⁴¹ PYRKER: *i.m.* XXXIII.
- ⁴² Olasz nyelvre egy itáliai zsoldoskatona oktatta. PYRKER: *i.m.* 5.
- ⁴³ PYRKER: *i.m.* 5. Pyrker idegen nyelvi alapjai ekkor még meglehetősen gyenge lábakon álltak, így valószínűsíthető, hogy első műve magyar nyelven születhetett meg. Bár Pyrker ezen költeményt egyáltalán nem őrizte meg, sőt – mint írja utólag – örült annak, hogy ez elveszett, és nem maradt az utókorra. CZIGLER: *i.m.* 27.
- ⁴⁴ BITSKEY: *i.m.* 199.
- ⁴⁵ „Früher Tacitus, jetzt Shakespeare war en die drei Autoren, denen mein Geist am tiefsten huldigte, doch dünkte mich Shakespeare das größte Genie aller Zeiten!“ PYRKER: *i.m.* 36.
- ⁴⁶ PYRKER: *i.m.* 41.
- ⁴⁷ LÄUCHLI: *i.m.* 98–102.

- ⁴⁸ A magyar szakirodalomban az a nézet vált elfogadottá, mi szerint Pyrker ezen műve megírására közeli ismerőse, a történész Joseph Hormayr 1807–1809 közt megjelent *Österreichischer Plutarch* című munkája inspirálta, amelyben Hormayr az általa életre hívott „monarchikus eszme” jegyében Ausztria legjelentősebb történelmi alakjainak életrajzát gyűjtötte össze. KAJTÁR: *i.m.* 181–182. Kajtár egyébként – mint azt maga is megemlíti – a Czeigler által megfogalmazott véleményt vette át. Läucli kutatásai alapján viszont erősen feltételezhető, hogy Pyrkerre nem ezen művek olvasása volt hatással, mivel valószínű, hogy 1810-ben kiadott drámái már jóval Hormayr munkája előtt, az 1790-es évek közepén elkészültek. Läucli egyrészt Dobersberger személyes adatközlésére hivatkozik, aki szerint Pyrker valószínűleg az 1790-es években készítette alkotásait, másrészt pedig összeveti Hormayr munkáit a *Historische Schauspiele*vel, és alapvető különbségekre mutat rá, amely alapján véleménye szerint Pyrkernek minden bizonnyal más forrásokat kellett olvasnia, és aligha használhatta ihlettként Hormayr írásait. LÄUCHLI: *i.m.* 65–67.
- ⁴⁹ Pyrker önéletrajzában egy korai, gyermekkori élményt említ meg, amelynek során egy trinitárius szerzetes érkezett szülei házába, aki az afrikai kalózzok fogságában szenvedő keresztény rabok kiszabadítására gyűjtött. Eközben ő egy képes könyvet lapozgatott, amely éppen V. Károly arcképénél volt kinyitva, aki 1535-ös tuniszi akciójával több ezer keresztényt szabadított ki. PYRKER: *i.m.* XXXIV. Utólag még azt is megemlítette, amikor meghallja V. Károly nevét, rögtön felcsillan a szeme. DOBERSBERGER: *i.m.* 140. Pyrker levele Andreas Pilcherhez 1815. február 20. A Rudolph von Habsburg esetében még az Ottacker von Horneck-féle, korabeli verses krónika hatását is érdemes megemlíti. CZIGLER: *i.m.* 96.
- ⁵⁰ Giovio PAOLO: (1483–1552) olasz történétíró, munkái kivétel nélkül a török elleni háborúkról szólnak.
- ⁵¹ Juan Genesio SEPULVEDA (1490–1572/1574): Spanyol történétíró, *De rebus gestis Caroli V.* című, 1780-ban kiadott műről nevezetes.
- ⁵² PYRKER: *i.m.* 41.
- ⁵³ PYRKER: *i.m.* 6.
- ⁵⁴ Torquato TASSO (1544-1595): Fő műve a *Gerusalemme liberata* című eposz, amelyet 1575-ben adtak ki először.
- ⁵⁵ LÄUCHLI: *i.m.* 105.
- ⁵⁶ Nagyméltóságú Felső-Eőri Pyrker János László Egri Patriarcha Érsek ő Excellentiája magán könyvtárának jegyzéke. Egri Főegyházmegyei Könyvtár (Továbbiakban EFK), Ms 2127/1. Nr. 107. Albert Ferenc 4054 műről ír, amelyek 7054 kötetet tettek ki, ám kijelentése forrását nem határozza meg. ALBERT Ferenc: *Heves és Külső-Szolnok törvényesen egyesült vármegyéknek leírása*. Eger, 1868. 125. (Továbbiakban: ALBERT: *i.m.*)
- ⁵⁷ Ez meglehetősen nagy létszámú könyvgyűjteménynek számított akkoriban, hiszen Eszterházy Károly püspök hagyatéka (amelyet halála után a Főegyházmegyei Könyvtárhoz csatoltak, csakúgy, mint Pyker könyvtárát) is csupán 4300 kötetet tett ki, amellyel együtt az intézmény 20293 kötetel rendelkezett 1799-ben. ALBERT: *i.m.* 124. Az egri jezsuita rend könyvállománya jó fél évszázaddal ezelőtt még ennél is kisebb, mindössze 3291 kötetes volt. SUGÁR István: *Az egri jezsuita könyvtár a rend feloszlásakor, 1774-ben*. Magyar Könyvszemle (Továbbiakban MKSZ) 1981/4. 328–332. Összehasonlításképpen: a Főegyházmegyei Könyvtár állománya egy 1819-es leírás alapján húsz év alatt növekedett annyival, mint amennyit Pyrker magángyűjteménye tett ki. A könyvtár 1819-es, névtelen látogatója szerint „a nyomtatott könyvek száma közel huszonöt ezerre megyen”. TGY 1819/V. 16.

- ⁵⁸ Az egyházi gyűjteményekben általában a teológiai témájú művek vezették a rangsort, kiváltképp a 18. században. SZARVASI Margit: *Magánkönyvtárak a XVIII. században*. Bp., 1939, 50. Érdekes megjegyezni, hogy Pyrker megelőzően egy 18. századi egri kanonok könyvgyűjteményében – habár az egyházi művek ez esetben túlsúlyban voltak – már számos érdekes szépirodalmi és történeti munka is felbukkant, mint pl. MÉSZÁROS Ignác: *Kártigám* című műve, továbbá PRAY György, KÉRI Ferenc vagy PETRARCA munkái. BITSKEY István: *Androvics Miklós egri könyvtára 1777-ben*. MKSZ 1974/3-4. 325–331.
- ⁵⁹ LÄUCHLI: *i.m.* 17–18.
- ⁶⁰ Az itt közölt műveknek csupán szerzőik neve, és címeik első két-három szava került a hagyatéki leltárba, a kiadási hely vagy év megjelölése nélkül, így amelyik mű csak kevés alkalommal került kiadásra, annak teljes bibliográfiáját közlöm, a nehezen beazonosítható példányok esetén viszont csak a leltárban talált adatokra támaszkodhatom.
- ⁶¹ Előfordult, hogy egyes művek több példányban, illetve több nyelven is szerepeltek, mint például Shakespeare összes művei, amelyek egyaránt hozzáférhetőek voltak angol és német nyelven is.
- ⁶² Tasso művei 15, Miltoné 7, Danteé pedig összesen 11 kötetet tesznek ki.
- ⁶³ Voltak azonban olyan kiadványok, amelyek szerzőit nem nevezték meg, és több alkalommal is megtörtént az, hogy néhány tucatnyi vékony, füzetszerű aprónyomatványt szerző és cím nélkül regisztráltak, így a szépirodalmi tételen belül kb. 300 szerzővel számolhatunk.
- ⁶⁴ A mű leírása: KAZINCZY Ferenc: *Magyar szótár*. A jelzett dokumentumot ismereteim alapján nem sikerült kétséget kizárólag beazonosítanom, mert Kazinczy munkásságában nem sikerült ilyen című kiadványra bukkannom.
- ⁶⁵ Sujánszky Antal kanonok, Horváth Endre pap, Szalay Imre apát, főesperes majd a veszprémi káptalan örkanonokja, Czuczor Gergely pedig benedekrendi szerzetes volt.
- ⁶⁶ HOMONNAY Imre (1784–?): Pedagógus, író, latin és német műveket fordított. 1840-től Egerben élt, így lehet, hogy e tény is okolható műve felbukkanásáért Pyrker könyvtárában.
- ⁶⁷ Vári Ferenc nevéhez egy bizonyos *Carmina Varia* című mű volt kapcsolva, bár én a szerző kilétével, munkásságával kapcsolatosan semmilyen adatra nem bukkantam.
- ⁶⁸ Terjedelme miatt megemlítendő a *Jahrbücher der Literatur* című irodalmi folyóirat, amelyből 179 példányt számoltak össze.
- ⁶⁹ Ezek közül néhány: K. F. MORIZ.: *Versuch einer deutschen Prosodie*. Berlin, 1786. Karl Friedrich BECKER: *Die Dichtkunst aus dem Gesichtspunkt des Historikers*. Berlin, 1803. Felbukkan Pyrker nagy példaképének, Vossnak a munkája is, amely a németül történő időmértékes verselés módszerét elemzi. J.H. VOSS: *Zeitmessung der Deutschen Sprache*. 1802, 1831. Königsberg.
- ⁷⁰ Joseph ENNEMOSER: *Der Magnetismus*. Leipzig, 1819, 1844. SZÁPÁRY Ferenc: *Katechismus der Vital-magnetismus*. Leipzig, 1845.
- ⁷¹ Joseph ENNEMOSER: *Geschichte der Magie*. Leipzig, 1844.
- ⁷² FLÓR Ferenc: *A tetszhalottak felélesztéséről szóló tanítás*. Pest, 1835.
- ⁷³ GEDEON György: *Al-Korán fordítás*. Kassa, 1831.
- ⁷⁴ *Mercwürdige Geschichte des Lebens des Grafen Emerich von Thököly*. Potsdam, 1793.
- ⁷⁵ E mellett még számtalan, a reformációval, a protestáns és az evangélikus vallással foglalkozó kiadvány is megtalálható a gyűjteményben, ám ez az a korabeli egyházi gyakorlatban előszeretettel alkalmazott „ismerd meg ellenséged” elv jegyében kerülhetek beszerzésre.

- ⁷⁶ LÄUCHLI: *i.m.* 58, Pyrker: *i.m.* 41.
- ⁷⁷ J. F. SPIX: *Reise nach Brasilien*. 1823–31. München.
- ⁷⁸ Ezekből megemlítendő a bambergi könyvtáros, J.H. Jack 85 kötetes útikönyvsorozata, J.H. JÄCK: *Taschen-Bibliothek der See und Landsreisen*. Nürnberg, 1828–31.
- ⁷⁹ Johesph ARNETH: *Geschichte der Kaiserthums Öesterreich*, Wien, 1827. Joseph Müller német történétíró egyetemes és német területekkel, a pápák történetével foglalkozó összesen műve 40 kötetben volt megtalálható a gyűjteményben. *Johannes von Müllers sämtliche Werke*. Stuttgart, 1831–1835.
- ⁸⁰ Magyar szerzők vagy magyar témáról írók közül Fejér György nevére figyelhetünk fel többször is, rajta kívül említést érdemel még: Ujj Péter: *Kun történetek*. Pest, 1828. KOVÁCS Marthin: *Biographia Joannis Hunyady*, S. I. Valamint Majláth János több munkája.
- ⁸¹ Hammer olasz és német nyelven 37, Hormayr pedig németül összesen 44 kötettel képviseli magát.
- ⁸² O. F. H. SCHÖNHUT: *Geschichte Rudolphs von Habsburg*. Leipzig, 1842.
- ⁸³ William ROBERTSON: *The history of Charles V*. Első kiadás: 1749.
- ⁸⁴ Ezen művek ma is megtalálhatóak az Egri Főegyházmegyei Könyvtárban, B VIII. 69–72, Vv. X. 75-76. jelzetek alatt.
- ⁸⁵ A drezdai Abend Zeitung és a Zeitung für die elegante Welt 1819-es kritikája a *Tunisiáról*: EFK Ms 1039/19. A francia Revue Encyclopédique 1820-as cikke a *Tunisiáról*. EFK Ms 1039/21. A Katholische Literaturzeitung 1825-ös leírása a *Gyöngyökről*: EFK Ms 1039/23. Pyrker ezek mellett gyűjtötte az öt dícsérő költeményeket is, pl: BAUERNSCHMICK: *An der Sänger Lillienfelds*, 1814. EFK Ms 1039/33., Helmina CHEZY: *An der erlauchten Sänger der Rudolphias*. 1829. EFK Ms 1039/36-37. Stierle HOHMEISTER: *Dem hohen Sänger Ladislao Pyrker*, 1836. EFK Ms 1039/51.
- ⁸⁶ Franz Georg BENKERT :1790-1859. 1823-1838 a szeminárium igazgatója.
- ⁸⁷ Roland DOBERSBERGER: *Briefe von Franz Georg Benkert an Johann Ladislaus Pyrker von 1828 bis 1847*. Würzburger Diözesan-Geschichtsblätter 1980. (42). 401. Benkert Pyrkernek, 1830. augusztus 27. Meg kell említeni, hogy Benkertnek több folyóiratban és a helyi egyetem diákjai között is lehetősége volt egyes műveket bemutatni, terjeszteni, így Pyrker minden bizonnyal jó lehetőséget látott a vele való kapcsolatban.
- ⁸⁸ Magyarul mindössze a *Tunisia* fordítása látott napvilágot 1839-ben. UDVARDY János: *Pyrker Tunisiása*. Buda, 1839.
- ⁸⁹ Blackwell 1841-ben magyar témájú drámát írt *Joseph of Vanosnay* címmel, amelyet Londonban adtak ki. Életére nézve lásd: KABDEBÓ Tamás: *Blackwell és a magyarok*. Budapest, 1990.
- ⁹⁰ Blackwell Pyrkerhez, 1846. július 29. Blackwell itt Pyrker előzetes megkeresésére hivatkozik. EFK Ms 1040/89.
- ⁹¹ A fordítás mintegy 25 fóliót tesz ki, és csupán az eredeti német címét viseli, a keltezés dátuma nincs rajta megjelölve. EFK Ms 1039/16.
- ⁹² KAJTÁR: *i.m.* 181.
- ⁹³ PYRKER: *i.m.* 317. Közli még BITSKEY: *i.m.* 201.
- ⁹⁴ MADARÁSZ: *i.m.* 11.